

RECENZE

Manfred Frank: *Co je neostrukturalismus?* Praha: Sofis, Pastelka 2000, 433 s.

Název knihy německého filosofa Manfreda Franka je shodný s jeho přednáškovým cyklem, který obsahoval celkem 27 přednášek. Proslavil je německy a francouzsky v Düsseldorfu a v Ženevě v letech 1981–1983.

Osou těchto „skript“ a celého kursu je odpověď na otázku co je neostrukturalismus, v pozadí však zaznívá jiný motiv, totiž domněnka, že hermeneutika nepronikla dostatečně hluboko do strukturalistické námitky proti ústřednímu postavení subjektu a také to, že strukturalismus/neostrukturalismus si nepoložil radikální otázku po nějaké nosné teorii subjektu (s. 14). Dle M. Franka jedině v romantismu nebyly tyto koncepce protikladné, což dokládá na osobě F. E. D. Schleiermachera, kterého představuje jako raného strukturalistu a nikoli pouze jako tvůrce tzv. vciťovací hermeneutiky (této problematice se podrobně věnoval v práci *Das individuelle Allgemeine. Textstrukturierung und –interpretation nach Schleiermacher* z roku 1977).

M. Frank své přednášky zahajuje široce pojatým uvedením do toho, co nazývá neostrukturalismem, tj. filosoficko-estetickou pozicí, která ve Francii vystředala strukturalismus. Tuto teorii nejprve představuje v obecných rysech, důraz klade na silné stránky její argumentace. Tam, kde premisy tohoto konceptu vedou k neřešitelným aporiím, se pokouší o argumentaci hermeneutickou, z níž je zřejmé i jeho vlastní stanovisko, neboť současně obsahuje i kritiku hermeneutiky. Celý přednáškový cyklus rozčleňuje do tří částí, do tří otázek, které pokládá neostrukturalismu: 1. Jaký je jeho postoj k fenoménu dějin? 2. Jak vykládá fenomén subjektivity? 3. S jakou teorií tvoření znaků a smyslu pracuje?

Termínem neostrukturalismus Frank označuje takové „teoretické koncepce, jejichž počátky lze zčásti přesně datovat (tvořily předehru *Máje 68*); tyto koncepce určily tvářnost intelektuální Francie do té míry, že o jejich autorech bylo za hranicemi (např. v Německu) možno mluvit ve zkratce jako o *nových Francouzích*“ (s. 19). Neostrukturalismus vnímá jako vlivný literárně-filosofický proud naší přítomnosti a považuje jej za takový typ myšlení, které se uskutečňuje v postmoderních podmínkách (s. 25), ale jež má svůj počátek ve ztrátě jistot nadsmyslového světa, ve smrti metafyziky. Ve stopách G. W. F. Hegela a F. Nietzscheho je myšlením po uzavření metafyziky, současně je ale i myšlením po strukturalismu – navazuje přímo na klasický strukturalismus reprezentovaný jmény Ferdinanda de Saussura (v úpravě Ballyho a Sechehaye), E. Benvenista, J. A. Greimase, C. Lévi-Strausse, G. Genetta, T. Todorova a R. Barthesa. Z filosofické perspektivy neostrukturalismus tento předchozí etnologicko-lingvistický strukturalismus zradikalizoval a provedl v něm zásadní změnu: systém struktur je pojímán jako otevřený, schopný nekonečně mnoha transformací. Dle M. Franka do seznamu předchůdců neostrukturalismu je třeba připsat též M. Heideggera a S. Freuda, ale i E. Lévinase a G. Batailla (s. 26–27):

Autor podrobně analyzuje Saussurův *Kurs obecné lingvistiky*, který srovnává se strukturalismem C. Lévi-Strausse, čímž analýzu lingvistické základny rozšiřuje o sociální struktury a kategorii „diskursu“. Táže se však, zda „je myslitelná jednota struktury, aniž bychom současně mysleli i nějaké sjednocující centrum“ (s. 57). M. Frank upozorňuje na to, že mnohé Lévi-Strausovy výroky (zvláště v pozdním díle) ukazují, že o takovém principu mimo strukturu, který ovšem není

subjektem, uvažuje. Dokládá názor, že Lévi-Strauss svoji strukturální teorii antropologie zpětně propojuje s metafyzikou (srv. s. 60).

Na rozboru J. Derridových textů ilustruje základní charakteristiku neostrukturalismu: nepřijetí pojmu *taxonomie*, tj. struktury znaků, jež je uzavřena do sebe a je kontrolována určitým souborem pravidel; uzavřenost textu je postavena proti textu otevřenému; interpretace (chápaná jako hledání ústředního smyslu textu) je kladena proti čtení, které nesměňuje k jednotnému smyslu, nýbrž pouze sleduje sémantickou *dissémination* (s. 81).

Zejména na základě M. Foucaultových *Slov a věcí* M. Frank objasňuje reálné historické předpoklady, které umožnily, aby se prosadila myšlenka otevřené struktury a takové pojetí znaku, které jej nechápe jako reprezentaci. To, co M. Foucaultovo myšlení eliminuje, je právě subjekt; myšlenka subjektu je předmětem toho zákazu, který M. Foucault odhalil v dispozitivních mocích a v mechanismech vylučování, spojených s trestáním a internací. Frank soudí, že Foucaultův rozchod s představou, podle níž jsou diskursivní systémy stabilní a neměnné, jej fakticky sblížuje s tím, co nazývá neostrukturalismem. Od J. Derridy a J. Lacana jej však odlišuje teoretická bezradnost, pokud jde o způsob bytí přelomu epoch, respektive epistém.

Podrobná analýza M. Foucaultovy diskontinuitní historiografie a srovnatelných názorů L. Althussera slouží Frankovi k tomu, aby podal odpověď na první otázku týkající se neostrukturalistické filosofie dějin, z níž organicky vyrůstá opozice proti pojmu subjektu. Odkazuje na M. Heideggera, přičemž zdůrazňuje, že jádro jeho dějin bytí je teze, dle které západní myšlení směřuje k postupné subjektivizaci bytí (s. 190). Při výkladu ústředního problému svých přednášek se zabývá M. Heideggerovým, F. Nietzscheovým, F. E. D. Schleiernacherovým, E. Husserlovým pojetím subjektivity, vědomí a sebevědomí, aby ukázal hlubokou spojitost mezi G. W. F. Hegelovým myšlením a J. Derridovým pojetím *différance* (s. 259). Je to F. Nietzsche, kdo odhaluje sebevědomí jako účinek jazyka. V souvislosti s tím M. Frank zastává názor, že neostrukturalismus má s hermeneutikou a analytickou filosofií společný tento „*linguistic turn*“ (Schleiernacherem počínaje), kdy centrálním problémem se stává jazyk.

Frank ukazuje určité paralely mezi analýzou jazyka a neostrukturalismem: „...za prvé je to odvrát od metafyziky, za druhé návrat k jazyku a užívání řeči a za třetí odmítnutí reprezentačního modelu řeči“ (s. 213). Na textech J. Derridy a J. Lacana také osvětluje, jak neostrukturalismus dekonstruuje pojetí subjektivity. U Lacana se dekonstrukce mimovolně mění v destrukci, v odmítnutí toho fenoménu, který měl být vysvětlen. Mnohem silněji než pro J. Lacana platí tato poznámka pro některé z jeho následovníků – pro G. Deleuze a F. Guattariho. U G. Deleuze Frank oceňuje, že ve svých jasných fenomenologických analýzách prokázal význam individua v procesu utváření a transformace smyslu (s. 367).

Na otázku, jak neostrukturalismus vysvětluje smysl a značení, autor široce odpovídá popisem Derridovy recepce a proměny anglosaského pragmatismu, analýzou jeho diskuse s J. L. Austinem a J. R. Searlem, jeho analýzou E. Husserlovy teorie znaku. V poslední přednášce Frank předkládá kritiku Derridových závěrů, srovnává ji s Lacanovou teorií významu a načrtává nové založení sémantiky na hermeneutických základech vycházející z pozic Schleiernachera, Peirceho a de Saussura.

Kniha Manfreda Franka *Co je neostrukturalismus?* kterou českým zájemcům o souboru francouzskou filosofií zpřístupnil svým překladem M. Petříček jr., je pozoruhodná hned z několika důvodů. Nejenom svým rozsahem, ale spíše svou strukturou – Frank totiž hojně cituje přímo z pramenů, což nám umožňuje nahlédnout do myšlenkové dílny autorů, jejichž práce zatím přeloženy nebyly. Za pozornost stojí též struktura přednášek, které vycházejí od popisu a analýzy stanovisek jednotlivých filosofických systémů a teorií, směřují k jejich kritice a proměně povahy v neostrukturalismu, to vše za neustálé konfrontace s hermeneutikou a fenomenologií – německou filosofickou tradicí. Právě toto konfrontování obou tradic – frankofonní prostřednictvím německé, a naopak – je tím, co nám nejlépe ukazuje autorovo úsilí o ne-omezenou, všeobecnou komunikaci. Ve Frankových přednáškách (a v této knize) se tak podnětně střetávají jak německá, tak anglosaská a francouzská filosofie, což umožňuje vést široký, v našem prostředí dosud stále nedostatečně rozvinutý dialog o tom, co je to neostrukturalismus.

Závěrem jen několik poznámek. Kniže by prospěla pozornější redakční činnost, která by jistě zabránila množství tiskových chyb. Obohacením by byl též doslov či úvod do filosofického myš-

lení Manfreda Franka, který by mohl osvětlit, jakou pozici zaujímají tyto přednášky v jeho badatelské činnosti. Stejně tak by čtenář jistě ocenil jmenný a věcný rejstřík, který v této publikaci citelně chybí.

Ondřej Sládek

Josef Smolík – Jan Štěpán (eds.): *T. G. Masaryk ve třech stoletích. Rozhovor generací o Masarykových náboženských názorech*, Brno: L. Marek 2001, 463 s.

V březnu roku 2000, kdy uplynulo sto padesát let od narození T. G. Masaryka, se mezi mnoha dalšími akcemi konalo rovněž slavnostní shromáždění, které uspořádaly Synodní rada českobratrské církve evangelické, Evangelická theologická fakulta Univerzity Karlovy a Ústřední výbor Kostnické jednoty – sdružení českých evangelíků. Jeho cílem bylo připomenout Masaryka jako osobnost českého náboženského či přesněji nábožensko-filosofického myšlení, znovu představit jeho pojetí náboženské otázky a shromáždít podněty, které Masarykovy náboženské postoje a postoje k náboženství vyvolávají v českém intelektuálním prostředí již třetí století: po 19. a 20. promlouvá Masaryk i do století jedenadvacátého. Koncem minulého roku tak vyšel rozsáhlý sborník symbolických sto padesáti studií a jiných příspěvků (textů a úryvků z textů), které, jak říká podtitul díla, zachycují rozpravu několika generací českých myslitelů nejruznějšího ražení o Masarykových náboženských názorech.

Svým způsobem tvoří tento sborník protějšek k další rozsáhlé masarykovské publikaci, kterou ke zmiňovanému výročí vydala Nadace Jiřího z Poděbrad pro evropskou spolupráci v součinnosti s Masarykovým ústavem AV ČR a Ústavem T. G. Masaryka, o.p.s. v nakladatelství Filosofia v Praze. Jedná se o materiály mezinárodní vědecké konference konané v Praze 2.–4. března 2000, jež editoval Emil Voráček pod titulem *T. G. Masaryk. Idea demokracie a současné evropanství*. Oba sborníky sledují vlastní zřetel ve svém tematickém zaměření, přesto ale k sobě mají blízko. Nespojuje je pouze Masarykova osobnost, což je koneckonců samozřejmé, avšak mnohem víc skutečnost, že idea demokracie, evropanství a náboženství jsou problémy, které nelze oddělovat jenom při analýzách Masarykových sociálně-kulturních názorů, ale především při jakékoli úvaze o moderním evropanství vůbec a jeho podstatě zvlášť.

Z hlediska katedry filosofie brněnské Filosofické fakulty je významné, že do obou sborníků přispěli pracovníci Kabinetu pro studium díla T. G. Masaryka při katedře filosofie. Ukazuje to, že Kabinet zdárně rozvíjí dědictví svého zakladatele, prof. Lubomíra Nového, a že se v relativně krátké době stal renomovaným badatelským masarykovským centrem. Sborník *T. G. Masaryk. Idea demokracie a současné evropanství* obsahuje příspěvky Jana Zouhara „K Masarykovu pojetí krize moderního člověka“ a Heleny Pavlincové „Masaryk a idea nového náboženství“. Do recenzovaného sborníku *T. G. Masaryk ve třech stoletích* pak editoři přejali studii H. Pavlincové „Karel Vorovka o Masarykově filosofii náboženství“.

Sborník *T. G. Masaryk ve třech stoletích* je členěn do čtyř velkých kapitol, v nichž jsou soustředěny dobově a obsahově relevantní masarykovské texty. První kapitola postihuje Masarykův boj proti teokracii v období Rakousko-Uherska, druhá zahrnuje dobu „Masarykovy republiky“ až po Masarykovu smrt, ve třetí vydavatelé spojili dobu nacistické okupace a komunistické diktatury do jednoho časového celku, aby zkoumali, jak se v něm rozvíjel Masarykův odkaz, a konečně v závěrečné části shrnují příspěvky autorů, které formují pohled na Masaryka v éře po „sametové“ revoluci, jak je zde tato doba označena. V každé z kapitol nalezneme texty známých a významných osobností českého filosofického, teologického a politického života; nemá-li být opsán celý obsah, pak lze jen namátkou uvést J. L. Hromádku, F. Žilku, J. B. Kozáka, F. Linhartu, J. Šimsu, E. Rádlu, F. X. Šaldu, J. B. Součka, J. Patočku, J. B. Lochmanna, B. Komárkovou nebo S. Soušedíka. Každý z nich – typických a reprezentativních autorů, jak je nazývají editoři sborníku (s. 13) – vnáší do knihy osobní pohled a stanoviska, různorodost a polylogičnost, jež výslednému celku prospívají. Co mu naopak vůbec neprospívá a naopak spíše ubírá na kráse, je rozhodnutí publikovat holé, vědeckého a poznámkového aparátu zbavené texty, které jsou v některých případech do-